

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI

Yrd. Doç. Dr. Erhan METİN
Çankırı Karatekin Üniversitesi, Tarih Bölümü
Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı

A) KANUN-U ESASİ'NİN SONU VE İSTİBDAT DÖNEMİ

I. Meşrutiyete kadar devam etmiş olan batılılaşma hareketlerinin öncüleri ya padişahların bizzat kendileri, yada destekledikleri sadrazamlar olmuştur. Bu bakımdan Avrupa'dan Osmanlı'ya yapılan aktarmalar hem kapsam, hem de etki bakımından sınırlı kalmıştır. I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde ise toplumsal ve kültürel değişime yönelik düşünce akımlarının sahipleri, öncekilerden bir adım daha topluma yaklaşmış olan dar bir aydın kadrosu olmuştur. Aralarındaki Farklara rağmen bu düşünce akımları, Batıya uzanan yolun boş kalmamasını sağlamıştır. Birinci Meşrutiyeti, Batıcılık konusunda Fransız Devrimi'nin getirdiği birikimin patlaması; ikinci Meşrutiyeti ise, baskı yönetimine karşı aynı zora dayanan bir aydınlanma eylemi olarak nitelemek mümkündür.²

1876 Anayasası olarak bahsettiğimiz Kanun-u Esasi bizzat mutlakiyet idaresi memurlarının aralarında gizlice anlaşarak tertip ettikleri bir tedbirdi. Bununla, hükümdarın istibdadını azaltmak, onun hüküm ve nüfusuna karşı dengeyi sağlayacak bir kuvvet meydana çıkarmak istiyorlardı. Çünkü devletin mukadderatının şahsi ve keyfi bir idare elinde bulunması, memleketin ilerlemesine mani olan başlıca sebep sayılıyordu. Bu dönemdeki inkılapçılar o vakte kadar ihmal edilmiş hatta unutulmuş olan üçüncü bir unsurun, yani milletin işe karıştırılmasını yeterli görmüşlerdir.³ Mamafih Kanun-u Esasi'ye göre icrai kuvvet Padişah'ın elinde bırakılarak, yasama (kanun yapma) yetkisinin meclislere (Ayan meclisi, Meclis-i Mebusan) verilmiş olması da bu durumun açık bir ispatı olmuştur. Bu meclislerden ilki olan Ayan meclisi Padişahın seçmiş olduğu vekillerden oluşurken, Meclisi mebusan halkın seçtiği temsilcilerden oluşmuştur.⁴ I. Meşrutiyet idari yapısına bu açıdan baktığımızda "tam bir meşrutî yönetimdir" demek yanlış olacaktır. Gerçekten de Padişahın egemenliğinin sürdüğü bir yönetim bu ifade ile örtüşmeyecektir. Bu yüzden tarihçiler I. Meşrutiyeti büyük bir gelişme olarak değerlendirirken; bu değerlendirmeyi-Osmanlı tebaasının ilk yönetime katılması-olmasından dolayı yaparlar. Kanun-u esasi meşrutî idareden çok meşrutiyetin ilk basamağı diyebileceğimiz "mutlak-i meşrutiyet" yönetim tarzına daha çok uymaktadır.

Devletin bekası ve Devlet-i Osmani'nin toprak bütünlüğünün meşrutiyetle korunmasına inan padişah meclisin açılışından sonra farklı bir manzara ile karşılaşmıştır. Meclisin açılmasından kısa bir süre sonra gayri Müslim milletvekillerinin Osmanlı Devleti'nin umumi menfaatlerine, kendi milletinin menfaatlerini feda etmeyerek ihtilaflar çıkardıkları görüldü. Hatta meclis görüşmelerini dinleyen Abdülhamit Osmanlı tebaasındaki

¹ Bu çalışma Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümünde okutulmakta olan **Osmanlı Yenileşme Hareketleri ve Osmanlı Reformları Dersleri için yazar tarafından ders notu olarak hazırlanmıştır.**

² Şerafettin Yamaner, Atatürk öncesi ve sonrası kültürel değişim, Toplumsal Dönüşüm yay. İstanbul 1998, s.136

³ Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri, İz yay. s.5-6

⁴ Tahsin Ünal, Türk Siyasi Tarihi, Kamer yay., İstanbul 1998, s.410

milletler arası ihtilaflarda ve demokrasi mevzuunda yapılan münakaşalarda daha iyi yetişmiş olan gayri Müslim mebusların ağır bastığını karşı tarafı susturduğunu, seviye bakımından Türk mebusların daha düşük olduğunu görmüş ve bundan büyük üzüntü duymuştur.⁵ 1876-78 dönemi Mebusan meclisinde bulunan 240 milletvekilinden sadece 60-70 kadarının Türk asıllı olduğu unutulmamalıdır. Girit'in, Teselya'nın, Yanya'nın Yunanistan'a bırakılmasını isteyen, Doğu Anadolu'da Ermeni Prensiği vücuda getirebilmek için uğraşan, Meclisteki bir görüşmede "Ayastefanos antlaşması Avrupalı devletlerin aleyhine olduğu için buradayız..."⁶ diyen mebusların boy gösterdiği de düşünülecek olduğunda I.Meşrutiyetin kaldırılmasının bir kısım sebepleri kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

1877-1878 Osmanlı- Rus (93 Harbi) Savaşı Osmanlı Devletini ekonomik yönden sıkıntıya sokmuş ve Abdülmecid dönemiyle başlayan borçlanmanın boyutlarını büyütülmüştür. Bu dönemde askeri harcamalar ve cepheye ayrılacak bütçe Meclis-i Mebusan'da, meclis ile hükümet arasında geçen hararetli tartışmalara sebep olmuş⁷ ve münakaşalar her geçen gün vakit kaybından başka bir şey kazandırmamaya başlamıştır. Bütün bunlar göz önünde tutulunca II. Abdülhamit'in meclisi dağıtıp bir daha toplamak istememesi hususu da daha kolay anlaşılabilir olur. Meclis-i Mebusanı kısa bir süre için kapattığı izlenimini veren II. Abdülhamit, zaman ilerledikçe kendi kafasındaki mutlak yönetimi kurmaya yöneldi. Başta basın olmak üzere bütün özgürlükleri kaldırdı. Ağır bir sansür dönemi başlamış oldu.⁸

Anayasanın yıkılması ve Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasını izleyen İstibdat dönemi acı darbelerin yaşandığı zaman dilimi olmuştur. Meşrutiyet'in ilanında büyük etkileri olan Genç Osmanlılardan fikirlerini terk ederek döneneler olmuş ve bu dönemlerine mükafat olarak Sultanın hizmetinde memuriyetler bulmuşlardır. Diğerleri sürgün, hapis ve ölüme maruz kalmışlardır.⁹ II. Abdülhamit bu baskı idaresini biraz daha ileri götürerek, kurmuş olduğu hafiye örgütü ile insanların siyasal yönetime karşı olan tavırlarını izlemeye başlamıştır.¹⁰ Bu dönemde yazılan bütün yazılı mecmua ve eserler Abdülhamit Han'ın sansür politikası gereğince didik didik edilmiş; bu dönemde yazılmış eserlerden bazı kelimeler çıkartılmıştır. Yasak edilen kelimelerden başlıcaları şunlardır; Vatan, hürriyet, meşrutiyet, grev, suikast, ihtilal, anarşi, kıtal, sosyalizm, dinamit, kargaşalık, hal, Makedonya, Girit, Kıbrıs, Yıldız, Murat vb.¹¹

B) İSTİBDATTAN MEŞRUTİYETE GEÇİŞ

II. Abdülhamit'in uyguladığı baskı ve sansür politikası kimi gençlik arasında olumsuz etkiler doğurmuştur. Abdülhamid'in bütün despotizmine rağmen, Osmanlı aydınları arasında gelişmekte olan anayasalcılık ve hürriyetçilik hareketinin arkası kesilmemiştir.¹² İstibdat yönetimini meşruti yönetime dönüştürmek için İbrahim Temo, İshak Sükuti, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit ve Hüseyinzade Ali adlı beş tıp öğrencisi bir araya gelerek "İttihad-ı Osmani" (1889) adı ile gizli bir cemiyet kurmuşlardır. Cemiyetin üyeleri gün geçtikçe artmıştır. Tıbbiyelilerin büyük kısmı cemiyete üye olduğu gibi, Harbiye, Mülkiye mektepleriyle; medrese öğrencilerinden ve tekke mensuplarından da cemiyete girenler olmuştur.¹³ Cemiyetin görünen faaliyetleri Makedonya ve bu eyaletin merkezi olan Selanik'te göze çarpıyordu. Avrupalı devletlerin gözü önünde olan Makedonya meşrutiyet hareketinin

⁵ Tahsin Ünal, a.g.e, s.412

⁶ Ahmet Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, Osav yay, İstanbul 1999, s.274

⁷ Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi, Hikmet Neş., C:IV, s.418

⁸ İhsan Güneş, Türk Parlemanto Tarihi- Meşrutiyete geçiş süreci, C.1, TBMM vakfi yayınları, s.223

⁹ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, TTK yay. Ankara 1984, s.172

¹⁰ İhsan Güneş, a.g.e, s.223

¹¹ Enver Ziya Karal, a.g.e, C:IV, s.413

¹² Fahir Armaoğlu, 20.yy Siyasi Tarihi, alkım yay. s.58

¹³ Bernard Lewis, a.g.e, s.195

canlanması için uygun bir merkez niteliğindedi. Toplantılar rahatça yapılabiliyor, gazeteler okunabiliyordu. Anadolu'da yaşanan istibdat dönemine karşılık Makedonya'da hürriyet rüzgarları esmekte idi.¹⁴ 1895 yılına kadar örgüt, yeni üyeler kazanmak, gizli toplantılar yapmak, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi Genç Osmanlıların eserlerini okuyan kadrolara sahip olmak için çalıştı. Cemiyetin 1889-1895 tarihleri arasında adı değiştirilerek Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti haline getirildi.¹⁵

Meşrutiyet taraftarlarının kurduğu bu cemiyetin amacı, gerekirse II. Abdülhamid'e meşrutiyet yönetimini zorla kabul ettirmektir. İngiltere ve Rusya'nın Reval şehrinde yaptıkları gizli görüşmelerde, karışıklık içinde bulunan Makedonya'nın Osmanlı Devletinden ayrılması konusunda anlaşmaları öğrenilince, İttihat Terakki Cemiyeti hemen harekete geçti. Cemiyete bağlı 3. ordu subayları arasında amaç birliği sağlandı. Niyazi Bey ve Eyüp Sabri Bey, Manastır çevresinde; Enver Bey Selanik yakınlarında Tikveş yöresinde birlikleriyle dağa çıkarak ayaklandılar.¹⁶ Binbaşı Enver ile Talat Paşa'nın da üye buldukları Selanik'teki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, 1908'de Makedonya'da ayaklandı. 6 Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki, Manastır sokaklarında beyannameler asarak anayasaya ve hürriyet rejiminin kurulmasını istedi. 23 Temmuz 1908'de Binbaşı Vehip Bey'in verdiği söylevle İttihat ve Terakki kendiliğinden meşrutiyeti ilan etmiş oldu.¹⁷ Cemiyet daha sonra 1876 Kanun-u Esasi'sinin yeniden uygulamaya konulmasını II. Abdülhamid'den istedi. Durumun ciddi olduğunu gören Sultan Abdülhamid İttihatçı hareketi bastırmakla görevli olan sadrazam Avlonyalı Ferit Paşayı 21-22 Temmuz gecesi azlederek yerine küçük Said Paşayı getirdi.¹⁸ Bu olayın akabinde II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de 31 yıl önce yürürlükten kaldırdığı meşrutiyeti tekrar ilan etti. Böylece II. Meşrutiyet ilan edilmiş oldu.¹⁹ Kaldı ki 1906 yılında Osmanlı Devleti'nin komşuları olan Rusya ile İran da meşrutiyet yoluna girmişlerdi. Osmanlı Devleti, tek başına bütün Avrupa memleketlerinde yıkılmış olan istibdat sistemini hangi akıl ve kuvvetle koruyabilecekti. Zira İstibdat sistemi XIX. yüzyılın akla hayret verici ileri düşünce akımları, siyaset, ekonomi ve kültür değişimleri yanında varlık nedenini yitirmiş bulunuyordu.²⁰

II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan'ın tekrar toplanması için gerekli mazbatanın hazırlanmasını Vükela meclisine emretmesi üzerine bu haberin bütün vilayetlere duyurulması ülke genelinde halkın büyük sevinç duymasına sebep olmuştur. Haber Selanik'e ulaştıkça 101 pare top atılarak Meşrutiyet'in yeniden ilanı sevinci, tüm Rumeli'ye yayılmıştır. Kosova vilayetinde halk silahlı gezmeye alışmış olduğu için herkes tüfeğini doldurup havaya ateş etmekle sevincini göstermeye kalkışmış; şehirler, köyler ve kasabalar günlerce savaş gürültüsüyle çınlayıp durmuştur. Selanik'te kutlama törenlerine Müslüman kadınların peçesiz katıldıkları da görülmekte idi. Bu törenlere Türk imamlar, Rum ve Bulgar papazlarla, Yahudi hahamları yan yana yürüyerek katılmış ve bu görüntüler Selanik'te "Mehd-i Hürriyet" havasının esmeye başladığını göstermiştir.²¹

Böylece 19 yıllık bir mücadeleden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adeta kansız bir darbe ile ülkeyi yeniden Meşrutî sisteme kavuşturarak amacına ulaşmış, Osmanlı Devleti için yeni bir dönemi başlatmıştır.²² İttihat ve Terakki'nin yıllardır süren mücadelesinin ittihatçıları

¹⁴ Tahsin Ünal, a.g.e , s.446

¹⁵ Bayram Bayraktar, Çağdaş Türkiye Tarihi, İnkılap yay., İstanbul 2002, s.43

¹⁶ Refik Turan, Mustafa Safran, Necdet Hayta, Semih Yalçın vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Siyasal Kitapevi, Ankara 2000, s.43

¹⁷ Necdet Hayta, Uğur Ünal, Osmanlı Devletinde Yenileşme hareketleri, Gazi Kitapevi, Ankara 2003, s. 196

¹⁸ Dursun Gök, Osman Akandere vd..., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Selçuk Üniv. yay, Konya 1998, s.57

¹⁹ Mehmet Alparğu, İsmail Özçelik, Nuri Yavuz, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Gündüz yay. Ankara 2003 s.56

²⁰ Enver Ziya Karal, a.g.e , C: 5, s.6

²¹ Enver Ziya Karal, a.g.e , s.41

²² İhsan Güneş, a.g.e, s.238

lehine sonuç vermiş, yıllardır özlemi çekilen hürriyet; temmuz hareketinden sonra gelişmiştir.²³

C) II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908 – 1918)

23 Temmuz 1908’de başlayan ve ikinci meşrutiyet olarak anılan bu dönemde, Anayasa yeniden yürürlüğe konularak ülkede özgür bir ortam oluşmuştur. Bu dönemde İttihat ve Terakki’nin dışında yeni siyasi partiler doğmuş, dolayısıyla Meşrutiyet yönetiminin daha iyi işlenmesi için gerekli ortam hazırlanmıştır.²⁴

Meşrutiyetin ilanı ile İttihatçılar arzuladıkları düzene kavuşmuşlardı belki ama Akşin’in de kaydettiği gibi ittihatçılar o zamanın anlayışıyla tecrübesiz ve toy göründükleri için iktidarı bir an da ellerine alamadılar.²⁵ Yeni dönemin arkasından Mustafa Kemal’in korkuları da sırası geldikçe çıkmaya başladı. İttihat ve Terakki tecrübesizliğin sonucu olarak orduya dayanan gizli bir komite niteliğinde kalıp, devlet idaresini Said ve Kamil Paşalar gibi eski Osmanlı ihtiyarlarına bırakmayı tercih etti.²⁶ İttihatçılar yönetimi eski sahiplerine bırakırken eski gücü ve otoritesi elinden alınmış olan Abdülhamid ile meydanın kendilerine açılacağını umuyorlardı. Bunu yaparken İttihat ve Terakki hangi paşaların hükümette yer alacaklarını kararlaştırmaya ve arka plandan bu paşalara yapmaları ve yapmamaları gerekenler konusunda talimat vermeğe hazırlanıyordu. Akşin, 1908 ile 1913 arasındaki bu dönemi , yada bir başka deyişle, ittihat ve Terakki’nin bu (yap, yapma) diyebilmesini cemiyetin (denetleme iktidarı) olarak tanımlamaktadır.²⁷

Osmanlı Tebaası, temmuz hareketiyle istibdat idaresinden kurtulmuştu; belki. Fakat halk meşrutiyetle doğan “hürriyet” kelimesinin anlamını dahi bilmiyordu. İstanbul sokaklarına dökülen halk, hürriyet sarhoşluğu içinde eski rejimden ve onun memurlarından öç almaya başlamıştı. Halkı kontrol altına almak güçleşmişti. Padişahın isteği üzerine Şeyhülislam Cemalettin Efendi’nin Padişah adına meşrutiyeti koruyacağına dair Kuran’a el basarak yemin etmesi halkın yatıştırılmasında etkili olmuştur.²⁸

“Hürriyet’in ilanı” pek çok kesimde mucizeli çözümler beklentisini yaratmıştı. Köylüler, meşrutiyeti vergi ödememek diye yorumlarken, memurlar terfi ve maaş zammını gözetmekteydiler. Basın beklediği özgürlüğü elde etmenin zaferini kutlamaktaydı. Ayrılıkçı örgütler, ileri görüleceği üzere Kanun-u Esasi’yi Osmanlıdan kopmanın ilk merhalesinin altın anahtarı olarak kullanacaklarını açıkça ilandan çekinmemekteydiler. Muhalefetleri sırasında Jön Türkler Meşrutiyet’i “her derde deva” kabilinden adeta sihirli bir tılsım gibi göstererek, kitlelerin hayallerini hayallerle pompalamış; bunu da onları cemiyete bağlamanın bir yolu olarak görmüştür.²⁹

Meşrutiyet’in ilan edilmesinden sonra, nasıl bir yol izleyebileceklerini tespit etmemiş olan İttihatçılar, Kanun-u Esasi’nin ilan edilmesini temin ettikten sonra, daha önce de ifade ettiğimiz üzere yönetimi eski rejimin yetiştirdiği idarecilere bırakmak zorunda kaldılar. Kendilerini genç, tecrübesiz ve yeterli görmediklerinden doğrudan doğruya da iktidara el koymamışlardır. İktidara açıkça el koymanın sonucunda düzenin bozulacağı endişesiyle hükümeti, en azından bir süreliğine Osmanlı Seçkinlerine (Osmanlı hükümetinin geleneksel

²³ Erhan Metin, “İstibdattan Meşrutiyete”, Karatekin Gazetesi, 18 Aralık 2004 sayı 10707 s.1-4

²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi (Komisyon), C:1, s.10

²⁵ Hakkı Dursun Yıldız, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C: 12 , s.251

²⁶ Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Bateş yay., İstanbul 1998, s.53

²⁷ Hakkı Dursun Yıldız, a.g.e, 251

²⁸ İhsan Güneş, a.g.e , s.238

²⁹ Hakkı Dursun Yıldız, a.g.e , s.251

yöneticileri olan ve çoğu paşa ünvanına sahip üst düzey subay ve sivil memurlara) bırakmaya karar verdiler.³⁰ Mamafih Said Paşa başkanlığında kurulan hükümete karşı da herhangi bir tavır takınmamışlardır.

22 Temmuzda kurulan Said Paşa Hükümeti meşrutiyet'in ilanını bütün vilayetlere tebliğ ettikten sonra, ilk iş olarak saraya yakınlıkları ile tanınan bir kısım ileri gelen devlet memurlarına görevden el çekirmiş, 27 Temmuz da siyasi suçları, 28 Temmuz da , adli suçları içine alan, genel af ilan ederek 30 Temmuzda da II. Abdülhamit'in kurmuş olduğu hafiyeliği kaldırmıştır.³¹ Gazetelerin rahatça yayınlanmaya başlanması üzerine dönemin gazeteleri kişilerle uğraşmayı, doğruluğu belli olmayan haberler vermeye ve halk adına yalan yanlış fikirlerin savunuculuğunu yapmaya başladı. Halkı hükümete karşı köpürten olaylardan biri de Selanik, Manastır ve Kosova'da çıkartılan genel af ilanı olmuştur. Bu durumu gören gören halk saraya yürüyerek kendi kardeşlerinin, evlatlarının da bu aftan yararlanmasını talep etmekteydi. Hatta biraz daha ileri giderek kimi nazırların, valilerin, subay ve memurların yerlerinden atılmasını istiyordu. Bun sebepledir ki; Bab-ı Ali de sarayda istenmeyen adamların ismi listeler halinde yağmaya başladı. eski nazırlar evlerinden alınarak zaptiye nezaretine götürüldü. Kimi devlet adamlarının arabaları limon ve çürük yumurta yağmuruna tutuldu. Taşrada sevilmeyen komutan, vali yargıç gibi memurlar yerinden kovulmaya başlandı. Memurluk isteyenler rütbe ve mevki isteyenler hükümet kapısında yığılır oldular. Gün geçtikçe gelişen bu anarşide direkt olmasa bile ittihat ve terakki cemiyeti'nin de payı vardı.³²

Meşrutiyet'in ilk seçimlerinde Türk tarihinin ilk siyasi partisi olarak büyük bir çoğunluk sağlayan İttihat ve terakki üyeleri kabine kurma görevini üzerlerine almayarak sadece bir iki üye yerleştirmekle yetinmiş yalnız bununla beraber ilk günlerden itibaren de kurdurduğu her hükümetin işine karışarak onları perde arkasından yönetmeye başlayınca kısa zamanda iktidar için saray, hükümet ve halk arasında bir mücadele başlatmıştır.³³

II. Meşrutiyet herkesi şüpheye düşürmüş ve kimseyi tam olarak tatmin etmemiştir.³⁴ Halk her ne kadar Meşrutiyet'in ilanına sevinse de, ne getirecekleri hakkında tam bir bilgiye sahip değildi. Meşrutiyet memlekete birdenbire yeni fikirler getirmede, sadece mevcut fikirlerin bütün serbestliğiyle ortaya çıkıp münakaşa edilmesine yol açtı. Padişah'ın otoritesi ittihatçı liderlerin eline geçtiği için, bu ideolojik kavgaların belli hudutlar içinde tutulması imkanı da kalmamış, devlet bizzat bu mücadelenin taraflarından biri haline gelmişti. İttihatçılarında bir politikası vardı ve bu politika "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" şeklinde tecelli ediyordu. II.Meşrutiyet'le ortaya çıkan zengin fikir akımlarına ve ideoloji hareketlerine bakılacak olursa; Bu dönemdeki Türk aydınlarının Devlet-i Aliye'yi kurtarmak ve geliştirmek üzere üç farklı istikamet tutturdıklarını görürüz: 1) Batıcılar; yani Batı kültür ve medeniyetini süratle alıp batı dünyası ile birleşmememizi isteyenler 2) İslamcılar; modern teknoloji dışında bütün müesseselerimizi İslami esaslara göre düzeltmemizi ve İslam alemi ile bütünleşmemizi isteyenler 3) Türkçüler, Bir tarafta batı medeniyeti ve bir tarafta Türk kültürü esasına dayalı modern bir cemiyet yaratmak, Türk alemi ile bütünleşmek davasında olanlar.³⁵ Ziya Gökalp bu üçüncü grupta bulunuyordu. Bu fikir hareketi onunda içinde bulunduğu bir genç aydınlar grubu tarafından başlatılmış , kısa zamanda yaygınlaşan bu fikir akımının fikir lideri olarak ta Ziya Gökalp ön plan geçmişti. Ziya Gökalp bu dönemde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Partisinin merkez-i umumi üyesi idi.³⁶

³⁰ A.L. Macfie, Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923, Kitap yayınevi, 2003, s.50

³¹ İhsan Güneş, a.g.e , s.239

³² Enver Ziya Karal, a.g.e, C: 5 , s. 43

³³ Necdet Hayta, a.g.e , s.197

³⁴ Tahsin Ünal, a.g.e, s.448

³⁵ Erol Güngör, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken yay. İstanbul 1999 s.206-208

³⁶ Erol Güngör, a.g.e , s.209

İttihat ve Terakki'nin hükümet işlerine karışması, belirli zümreleri rahatsız etmeye başlamıştı. Yeni rejime karşı memnuniyetsizliği hissettiren ilk kesimse alaylı subaylar ve askerler olacaktı. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte gelen disiplin bu taifece yadırganmıştır.³⁷ İttihat ve Terakki Meşrutiyet hakkındaki şüpheleri ve yadırganmaları yok etmek amacıyla gazetelerden sansürün kaldırılmasını isteyerek halkın hür ve özgür iradeye sahip olduğunu göstermeye çalıştılar. Bazı vükela; ağır eleştiriler ile kötülendiler. İhtilal zamanlarına has bir hava esmeye başladı. İttihat ve Terakki'nin ilk bakışta görünmeyen bu iktidarıyla birlikte sürgünler, katiller caniler de ortaya çıkmaya başladı. Böle bir zamanda sadarete kim olursa olsun ezileceği kesindi. Said Paşa da sadareti dönemde bu ezilenlerden oldu. Said Paşa'nın, padişahın "bahriye ve harbiye nazırlarını kendisinin tayin edeceğini istemesi üzerine sultanın bu isteğini kabul etmesi bardağı taşıran son damla oldu. Kabine üyeleri arasında Harbiye Nazırlığına Ömer Rüştü Paşa'nın, Bahriye Nazırlığına Rahmi paşanın atanmasının padişah tarafından gerçekleştirilmiş olması;³⁸ Said Paşa kabinesindeki diğer nazırların; Said Paşa'nın bu evet efendimciliğini meşrutiyetin esasına ters bularak istifa etmelerine sebep olmuştur. Anayasa Konusunda .ok duyarlı olan halkın bu olaydan dolayı gösterilere başlaması, ve kabine de artan istifalar Said Paşa hükümetinin düşmesine sebep oldu.

Said Paşa'nın sadareten çekilmesinden sonra sadarete gelen Kamil paşa kabinesi II. Abdülhamit'in bu isteğinin Kanun-u esasiye ters olduğunu söyleyerek Bahriye ve Harbiye nazırlarına ait olan tayin azil işlerinin meclis tarafından yapılabileceğini söylemesi üzerine Said Paşa döneminde Padişahın buyurmuş olduğu ferman ve istediği yetki geri çevrilmiş oldu.³⁹ Mamafih II. Meşrutiyet'le bazı maddeleri değiştirilerek yürürlüğe konan anayasa icrayı ön plana çıkarmıştı. Böylece Hükümdarın hükümete müdahale yetkisi ortadan kaldırıldı. Parlamento kanun yaparken de hükümdarın tesirinden kurtulmuş oldu.⁴⁰

Kamil Paşa, sadrazamlığının ilk ayında mühim müşkiller ile karşılaştı. İhtilal zamanlarına has taşkınlıklar, gazetelerin bazılarını överek gökyüzüne çıkarmaları; bazılarını da kötüleyerek yerin dibine geçirmeleri devam ediyordu. Herkes hürriyete ayrı bir mana veriyor, kanun ve nizama herkesin itaatte mecbur olduğunu söyleyenlere işbirlikçi, hain damgası vuruluyordu. Hürriyet Devrinde vergi verilir mi? diye bazı vilayetlerde vergi tahsilatı yapılamadı. Yine özgürlükte yasak mı olurmuş zihniyetini taşıyanlar İstanbul sokaklarında güpe gündüz soygunlar yapmaya başladılar. Vapura, tramvaya para vermeden binmeyi özgürlük sayanlar türedi. İstanbul'un güven ve huzur şehrinden uzaklaşmasına şahit olan Kamil Paşa; ihtiyatlı ve tecrübeli bir devlet adamı olmakla beraber, bu taşkınlıklara mani olamıyordu.⁴¹ Kamil Paşanın çözmek zorunda bulunduğu sorunların başında Meşrutiyet'in duyurulması üzerine meydana gelmiş olan bu düzensizliği kaldırmak ve güvenini kurmak geliyordu.

İktidarında ne padişahın, ne de gazetelerden destek alamayacağını bilen Kamil Paşa kabinesinin kaderi; İttihat ve Terakki Cemiyetinden göreceği desteğe bağlı idi. Bu dönemde Kamil Paşanın liderliğini yaptığı veya bağlı bulunduğu herhangi bir siyasi partinin olmaması, meşrutiyet sisteminin gereği olan siyasi partilerinde henüz örgütlenmiş ve normal yolda çalışan iktidar ve muhalefet partisi haline gelmemiş olması; Kamil Paşa kabinesini İttihat ve Terakki desteğine yaklaştıran başlıca sebeplerdi.⁴² İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Kamil Paşa arasında memleket yönetimi konusunda varılmış olan anlaşmanın temelinde: Özel kurulun İstanbul'da bulunacağı ve Kamil Paşaya yardımda bulunacağı maddesi yer almış fakat İttihatçılardan oluşacak bu kurulun yapacağı yardımların sınırları çizilmemişti. Kamil Paşa bu

³⁷ Hakkı Dursun Yıldız, a.g.e s.252

³⁸ Enver Ziya Karal, a.g.e, C:5, s.45

³⁹ Tahsin Ünal, a.g.e,449

⁴⁰ Mehmet Niyazi , Türk Devlet Felsefesi, Ötüken yay., s.165

⁴¹ Tahsin Ünal, a.g.e, s.450

⁴² Enver Ziya Karal, a.g.e , s.48-49

durumun sadrazamlık yetki ve sorumluluğuna bir karışma anlamına gelmeyeceğini sanmakta iken kurul özel üyeleri Kamil Paşa'yı, İttihat ve Terakki cemiyeti'nin tedbir ve tasarılarını yürütmekle görevli biri olarak görmekte idiler.

İttihat ve Terakki cemiyeti Kamil Paşa'ya olan güvenini bir bildiri yayınlayarak "Padişahımız milletin anayasa'ya kavuşmasını emir buyurdu... Artık padişah ile millet arasında görülen hiçbir güç kalmamıştır. Millet beklediği namuslu bir nazırlar kurulu (Kamil Paşa kabinesi) atanmıştır...Bu kurula milletin kesin olarak güvenmesini öneririz" diyerek Kamil Paşanın beklediği desteği sağlamıştır. Kamil Paşa İttihatçıların bu tutumundan memnuniyet duymuştur. Ne var ki iki taraf arasında ilk sıralarda yer alan bu ılık hava zamanla soğumaya başladı.

Kamil Paşa hükümeti döneminde de siyasi ve sosyal yaşamda başı bozuk hareketler devam etti. Osmanlı Devletinde, geçmişte örneği bulunmayan grevler de başlamış oldu. Demiryolu işçileri, tramvay işçileri, gazete ve basım evi işçileri meşrutiyetle gelen hürriyet rüzgarının esintisiyle greve başladılar. Anayasa adına ücretlerinin arttırılmasını istemekte idiler.⁴³ Bütün bu düzensizliğe bir de Ordunun siyasete karışması eklenince Osmanlı'nın buhranlı günleri pekte bitecek gibi görünmemeye başladı.

II. Meşrutiyet dönemi siyasi olaylarını etkileyen en büyük faktörlerden biride Ordunun bilfiil aktif siyaset yapmaya başlaması olmuştur.

C.1) ORDU-SİYASET İLİŞKİSİ VE SONUÇLARI

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde en etkili güç olan İttihat ve Terakki hareketinin özellikle ordu içerisinde gelişmesinin temel nedeni, Abdülhamit Döneminin son yılları ile Genç Türkler döneminde askeri bürokrasinin laikleşme sürecine öncülük etmesidir.⁴⁴ Bu dönemde Osmanlı subayları siyaset sahnesinde aktif rol oynamaya başlamışlardır. II.Meşrutiyet döneminde ordu siyaset ilişkisinden bahsedecek olursak ilk olarak İttihat ve Terakki Partisinin vizyonu ve misyonundan bahsedilmesi; örgütlenme sürecinin incelenmesi gerekmektedir.

C.1- I) İTTİHAT VE TERAĞKİ CEMİYETİ (FIRKASI)

Nazım Efendi ile Ahmet Rıza Paris'te Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını verdikleri bir örgüt kurdular.Cemiyetin isim babası Ahmet Rıza dır. Aguste Comte pozitivizminin ana ilkesi "intizam" ve "terakki"ydi (ilerleme) . Ahmet Rıza, A.Comte pozitivizmi ile Namık Kemal'in "Osmanlı Milliyetçiliğini" birleştirmişti. Fransız İhtilali'nin ünlü sloganı "hürriyet, uhuvvet (kardeşlik), müsavat (eşitlik)" kavramları cemiyetin sloganı haline geldi. Cemiyetin başkanı Ahmet Rıza'ydı.⁴⁵

İttihatçıların gazete kadrosu içinde Albert Fua gibi Selanikli Yahudi, Aristidi Paşa gibi Rum, Halil Ganem gibi Lübnanlı Maruni'nin bulunması gazetenin İslamist değil Osmanist bir yayın politikası takip edeceğinin göstergesi olmuştur.İttihatçıların yayın organı olan "meşveret" İstanbul, İzmir, ve Selanik gibi şehirlere gizlice açılmaya başladı. Meşveret'in sürekli çıkabilmesi için sermaye gerekiyordu, ama cemiyetin bunu sağlayacak olanağı yoktu. Gazetenin tek sermayesi abonelerin ara sıra gönderdiği yardımlardı. Gazeteyi ayakta tutan özel destekçilerdi. Stockholm elçisi Şerif Paşa, Mısırlı İzzet Paşa, Mısırlı Prenses Nazlı Hanım, Mısırlı Mehmet Ali Paşanın Hanımı Prenses Enise Hanım bunlardan bazılarıydı. Gazete çıkarmayı başaran Nazım aynı yıl Sorbonne Tıp fakültesinden mezun olarak doktorluk

⁴³ Enver Ziya Karal, a.g.e, s.52-53-54

⁴⁴ Oral Sander, Anka'nın yükselişi ve düşüşü, "Maliye ve Ordunun Tükenişi...", www.1001kitap.com, s.1

⁴⁵ Soner Yalçın, Efendi..., Doğan Kitap yay., İstanbul 2004, s.66

yapmaya başlamış oldu. Doktor Nazım bir yandan doktorluk yaparken diğer yandan da Meşveret Gazetesini çıkartmaktaydı.

1896 yılı, Cemiyet ile Yıldız sarayının kanlı bıçaklı olacakları bir dönemin başlangıcıydı. II.Abdülhamid o tarihe kadar örgüt çalışanlarına yaramaz çocuk muamelesi yaparak hafif cezalar veriyordu. Ancak 1896 yılının ağustos ayında bu görüşünü değiştirecek bir istihbarat aldı. Merkezi Paris'te bulunan örgüt, merkez komutanı Kazım Paşa komutasında Bab-ı Aliyi basıp kendini tahttan indirmek için harekete geçmişti.

II.Abdülhamid darbe teşebbüsünde bulunan yetmiş sekiz kişiyi sürgüne gönderdi.; arkasından hareketin Avrupa'daki merkezini Paris sefaretı aracılığıyla susturmaya çalıştı. İstanbul'un baskılarına dayanamayan Fransız hükümeti Meşveret'i kapattı. Dr.Nazım ve ittihatçılar davalarından vazgeçmeyerek gazetelerini Belçika'da çıkarmaya başladılar. II.Abdülhamid Belçika hükümetine yaptığı baskılar sonucunda İttihatçıları oradan da attırmayı başardı.⁴⁶ Bu durum bu dönem dış politikasında Osmanlının halen gücünü hissettirdiğini ve istediğini alabildiğini göstermektedir.

Yılmayan İttihatçılar Cemiyet merkezini 1897'de İsviçre'nin Cenevre şehrine taşıdılar. Bu dönemde Cenevre Abdülhamit'in baskısından kaçan insanların en kalabalık olduğu bir yerdi. Dr. Abdullah Cevdet, Edhem Ruhi, Mustafa Ragıp, Tunalı Hilmi, Reşit Bey ve yurt dışına kaçmasıyla olay yaratan Mizancı Murat bir araya gelerek cemiyetin Cenevre şubesini açtılar. Osmanlı İsminde bir de gazete çıkardılar. Bu dönemde ittihatçı fikrin yayılmasında etkili olan silah hiç şüphesiz gazetelerdi. Aynı yıl Bazı ittihatçılar Cenevre'den ayrılarak değişik yerlerde cemiyet şubeleri vücuda getirerek aynı ideal ve amaç doğrultusunda farklı isimde gazeteler yayımlamaya başladılar. İshak Sükuti, Tunalı Hilmi bunlardan bazılarıdır.

İttihatçılarla baskı ve zulüm yolu ile başa çıkamayacağını anlayan Osmanlı sarayı İttihatçıları satın alma yoluna gitti. Davasından vazgeçerek yurda dönen ittihatçılara memuriyet güzel bir maaş ve istedikleri yerde oturma imkanı veriliyor, yine öğrenim görmeye devam etmek isteyenlere de maddi yardım vaat ediliyordu. Bu vaatler Ahmet Rıza ve Nazım'ı ikna etmedi fakat Mizancı Murat teklifler karşısında duramayarak İstanbul'a döndü. İstanbul'dan kaçışı nasıl olay olduysa dönüşü de aynı şekilde şaşkınlıklara vesile olsun. Kimi ittihatçılar bu dönüşü anlam veremediler. İttihatçılar belki de en büyük yarayı bu dönüşle almıştı. Bir çok ittihatçı Fransız ihtilalini Mizancı Murat'ın Tarihi Umumi isimli eserinden öğrenmiş ve ittihatçı olmuştu.⁴⁷ (Bazıları bu dönüşte Ahmet Rıza ile Mizancı Murat arasındaki çekişme ve fikir ayrıcalığını gösteriyordu)

İttihatçılar gazete çıkarıp bunları gizlice yurda sokup propaganda yapmakla meşrutiyeti tekrar ilan ettiremeyeceklerini anlayınca, Meşrutiyet'in ilanı için askeri kuvvetlerinde harekete katılması gerektiğini anladılar. Böylece örgütlenmenin bir diğer boyutu Ordu içinde örgütlenme başlatılarak, Selanik'te bulunan 3. Ordu ilk hedef olarak seçildi. Bunu askeri okullar izledi. Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye ve Rüştiyeler devamında gelen kurumlar oldu. Bu şekilde ittihat ve terakki daha da güçlenmeye başlamış oldu. Bu örgütlenme esnasında şüphe uyandırmamak ve II.Abdülhamid'in sürgün ve zulmüne tabi kalmak istemeyen İttihatçılar, örgütlenmeyi İtalyan Carbonari, İttihad-ı ve Osmani cemiyeti gibi hücre birimler şeklinde gerçekleştiriyordu.Hücreler üçer kişiden oluşuyor ve bu hücre içinde yer alan kişiler kendileri haricinde kimseyi bilmiyor ve tanımıyordu. Cemiyet içinde gizlilik esastı. Bu durumu, Abdülhamid'in ittihatçıları takip amacıyla kurdurduğu hafife teşkilatına ve jurnalcilerine karşı alınmış bir tedbir olarak ta değerlendirebiliriz. II. Meşrutiyetin ilanında böylesine etkili olan ittihat ve terakki partisinin örgütlenme süreci kısaca bu şekilde olmuştur. Bu süreci başarıyla tamamlayan İttihat Terakki daha önce dile getirdiğimiz üzere II.Abdülhamid'i Meşrutiyeti ilan etmeye mecbur bırakmıştır.

⁴⁶ Soner Yalçın, Efendi..., s. 68

⁴⁷ Soner Yalçın, a.g.e, s.70

İttihatçıların bu faaliyetlerini yürütürken ki amaçları Osmanlı Devletinin bekasını anayasal demokratik sistemde görmeleridir. Devletin başına gelen bazı belaların, kötü gidişatın sorumluları olarak sadece ittihat ve terakki partisi'nin sorumlu tutulması da yanlış olur. Şurası unutulmaktadır ki bir idare yalnız bir adamın veya bir partinin değil, bütün bir neslin eseridir. Meşrutiyet idaresi de bu dönemdeki neslin bir eseridir. İttihat ve Terakki ise Anayasa'nın elde edilmesi hizmetinde bulunmuş başlıca amillerden biri olmaktan başka bir şey değildir.⁴⁸

II.Meşrutiyet, Devrimcilikte ve tek parti yönetiminde, kısmen de batı'yı anlayışta, Cumhuriyet devrinin bir anlamda hocası sayılır. milli mücadele'ye ve hatta 1924 Anayasasına ilhamlar, etkiler ve tepkiler vermiş olan önemli bir devirdir. Esasen Cumhuriyeti kuran ve milli mücadeleyi yöneten asker ve sivil kadro dahi ikinci meşrutiyette yetişmiş olup "İttihat ve Terakki" partisinin ya mensupları, ya yakınları, ya da muhalifleridir. Meşrutiyet'in 12 yıldan ibaret olan tarihi iç ve dış kargaşalar ve (1914-1918) "Büyük Harb" içinde geçtiği halde sanat, fikir ve ilimce canlıdır. Bu çeşitlilik, Meşrutiyet anlamına yakışır niteliktedir.⁴⁹

C.1-II) İTTİHAT VE TERAKKİ HARCİNDEKİ DİĞER FIRKALAR

Daha önce anlattığımız üzere İttihat ve Terakki Fırkasının Meşrutiyet'in ilanından sonra hükümet işlerine karışmaya başlaması bir çok aydını rahatsız etmiş ve bu aydınlar ittihat ve terakki'ye karşı muhalefete geçmişlerdir. Gerek muhalefetin gerekse demokratik düzenin bir sonucu olarak İttihat ve Terakki'nin karşısında bir takım partiler ortaya çıkmıştır.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası: 21 Kasım 1911'de İttihat ve Terakki' den ayrılan ve diğer muhalif mebuslar tarafından kurulan bu fırka , en güçlü muhalefet fırkası olmuştur. Partinin asıl amacı İttihat ve Terakkiyi olabildiğince yıpratmaktır. Parti; Meşrutiyetçi, Osmanlı ve liberal bir program ortaya koymuştur. Bu fırkaya daha sonraları Mutedil Hürriyetperveran, Osmanlı Demokrat, Ahrar ve Ahali fırkalarının mensupları da katılmıştır.⁵⁰Bu fırka daha sonraları milli mücadelenin önünde bir engel teşkil etmiş ve işgalci devletlerin altınları ile beslenmiş ve doyurulmuştur.⁵¹

Osmanlı Ahrar Fırkası: II.Meşrutiyet döneminin ilk fırkalarındandır. 14 Eylül 1908'de Nureddin Ferruh ve Ahmet Samim tarafından kurulmuş olup 1909 sonlarına kadar faaliyet göstermiştir. Prens Sabahattin'in temsil ettiği adem-i merkezîyetçilik düşüncesinin Osmanlı siyasi hayatına girişini sağlamıştır.

Fedekaran-ı Millet Cemiyeti: Avnüllah El Kazımi tarafından kurulan bu cemiyet yabancı memleketlere sürgün edilip te özgürlük uğruna çalışmış olanları toplamak amacı çalışmıştır.⁵² Cemiyet sesini Hukuk-ı Umumiye gazetesi ile duyurmuş, hürriyet kahramanı oldukları halde mağdur edildikleri inancı ile 31 Mart vakasına kadar faaliyet göstermişlerdir.

İttihad-ı Muhammediye Fırkası: 31 Mart Vakasından on gün önce kurulmuştur, parlamento ile direkt ilgisi bulunmayıp muhalefetin en şiddetli kesimini temsil etmiştir. Kırk gün müddetle faaliyet göstermesine rağmen Fırka; hem Türk Siyasi hayatında mühim gelişmelere yol açmış hem de parlamentoda üyesi bulunmamasına rağmen, Ayan ve Mebusan meclislerinde etkisini hissettirebilmiştir. Fırka İdeolojik planda gayesinin "Şeriat-ı garrayı

⁴⁸ Said Halim Paşa, Buhranlarımız, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s.31-32

⁴⁹ Ahmet Kabaklı, Temellerin Duruşması 1, Türk Edebiyat vakfı yay., İstanbul 2000, s.73

⁵⁰ Necdet Hayta, Uğur Ünal, Osmanlı Devletinde Yenileşme hareketleri, s.198

⁵¹ Taylan Sorgun, İmparatorluktan Cumhuriyete, Kamer yay, İstanbul 1998, s.158

⁵² Enver Ziya Karal, a.g.e, C:V s.57

Ahmediyye”yi korumak ve bunu da ilmiye sınıfına dayanarak gerçekleştirmek olduğunu belirtmiştir.

Osmanlı Demokrat Fırkası: İttihat-ı Osmani cemiyetinin kurucularından olan İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet tarafından 6 Şubat 1909 da kurulmuş olan fırkadır. Çoğunluğun söz ve hak sahibi olduğunu savunan çoğunluğun isteklerine tercüman olma ideolojisini savunan bu fırka 1911 de Hürriyet ve itilaf fırkasına katıldığını açıklamıştır.

Mu’tedil Hürriyetperveran Fırkası: Ahrar fırkasının kapanması üzerine muhalifleri bir araya getirecek yeni bir fırkanın gerekliliği tasarlanmış, Kasım 1909’ da kurulmuştur.

Bu fırkaların yanında Islahat-ı Esasiye-i Osmani Fırkası, Ahali Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Milli Meşrutiyet Fırkası da II. Meşrutiyet dönemi siyasi hayatında faaliyet göstermiş olan fırkalar arasındadır.⁵³

Bu dönemde fırkaların bu denli fazla sayıda olması demokrasinin gelişmesi ve çok sesliğinin artması bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilirken; İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin hürriyet ve meşrutiyet yanlılarının bir kısmının duygu ve isteklerine tercüman olmadığı da açık bir ispatı olmaktadır. İttihat ve Terakkinin zaman içinde kaybettiği, “genelin görüşlerine kulak verme siyaseti”nin tabii bir sonucu; her geçen süre bir başka siyasi partinin doğuşuna sebep olmuştur. Bu durum Meşrutiyet yanlılarının parçalanmasına ve her parçanın farklı hedef ve idealler peşinde mücadele vermesini sağlamıştır.

Ordunun siyasetle uğraşmasının olumsuz sonuçlarından biri de memleket yönetiminde kendisini göstermiştir. Şöyle ki: Meşrutiyet’in duyurulmasından sonra İstibdattan yana oldukları bilinen ve söylenen pek çok memur göyerlerinden atılmıştı ve atılmakta idi. Bu kadroların yerlerine ise İttihatçı olarak bilinen subaylar atanmaktaydı. Yönetimin askerileştirilmesinden başka bir anlam taşımayan bu hal genel hoşnutsuzluk yarattı. Subay memurlar her şeyden önce Cemiyetin çıkarlarını ve planlarında önde tutuyordu. Bu kadroların yeri geldiğinde üstlerine emir vermesi Türk ordu emir ve komuta sistemini zedeliyordu. Yine yüksek tahsil görmekte olan sivil öğrencilerin devlet kadrolarının bu şekilde askerileştiğini görmeleri onların gelecek kaygısı duymasına sebep oluyor bu durum meşrutiyet yanlısı bir çok kimsenin yollarını ittihat ve terakkiden ayırmasına sebep oluyordu.⁵⁴

Ordu içerisinde görev yapmakta olan subay sınıfının, bu fırkalara üye olması ve zamanla siyasi rekabetin ivme kazanması Osmanlı ordusu içerisinde siyasi kutuplaşmalara ve çıkar çatışmalarına sebep olmuştur. Bu çatışmalar içine saltanat ve hilafet yanlıları da eklenince II. Meşrutiyet dönemi siyasi yaşamı, bir keşmekeşe sapsanmıştır.

İttihatçılar arasındaki görüş ayrılığı bilhassa din konusu üzerinde olmuştur. Ahmet Rıza’nın pozitivist oluşu bir çok üyeler arasında dinsiz olarak telakki edilmesine sebep olmuştur. Bu hal ise cemiyetin kuvvetlenmesinde ciddi bir engel teşkil etmiştir. İttihatçıların fikir babası olarak gördükleri Mizancı Muratla fikir olarak ters düşmeleri de cemiyetin kuvvetlenmesinde olumsuz etki yapan bir diğer sebep olmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri arasında geçimsizlik amillerinden bir diğeri de istibdat idaresini yıkmak için tutulacak yol üzerinde anlaşamamalarından dolayı olmuştur. Ahmet Rıza ve etrafındaki bazı ittihatçıları “Nizam” yanlısı iken bazı üyeler radikal

⁵³ Necdet Hayta, a.g.e, s.198

⁵⁴ Enver Ziya Karal, a.g.e, CV, s.55-56

davranarak suikast ile Abdülhamid Han'ın ortadan kaldırılmasını savunmaktaydılar. Suikast taraftarları dahi kendi aralarında suikast sırasında kullanılacak silah konusunda anlaşmazlık içindeydiler.⁵⁵ Kısacası İttihat ve Terakki arasındaki fikir ayrılıkları bu cemiyet'in ilk ortaya çıkışı ve büyümesi esnasında devam eden bir özelliği olmuştur. II. Abdülhamid bazı durumlarda bu cemiyetin bu zaafını kullanarak bir kısım ittihatçıları yanına çekmeyi başarmıştır. Yalnız şu da bir gerçektir ki Meşrutiyetin ilanını önleyecek kadar başarı sağlayamamıştır.

C.2) KAMIL PAŞA KABİNESİ'NİN SONU

Kamil Paşa'nın hükümet idaresini eline alması ile İttihatçılarla başlayan dostane ve karşılıklı güven vadeden ilişkilerin temelinde bu iki güç arasında yapılmış olan antlaşma yatmaktadır. Bu antlaşma ile özel kurul İstanbul'da bulunacak ve kendisine idare konusunda yardım edecekti. Ne var ki bu yardımların sınırları belirtilmemişti. Kamil Paşa bu antlaşmayı taahhüt ederken bunların sadrazamlık yetki ve sorumluluğuna bir karışma durumuna gelmeyeceğini sanmakta iken özel kurul üyeleri Kamil Paşa'yı İttihat ve Terakkinin tedbir ve tasarılarını yürütmekle görevli biri olarak görmekte idiler.⁵⁶

Kamil Paşa döneminde daha önce anlatmaya çalıştığımız düzensizliklerin ve aksaklıkların ardı arkası kesilmedi. Bu durum bazı çevrelerin malzemesi haline geldi. Basın özellikle bu durumu eleştiren güçlerden biri idi. Buna birde Şeddeli eşek, zıpır, Curcuna ve dalkavuk gibi mizah gazeteleri de eklenince... ortam tam bir velveleye veriliyordu. Başvekil olduğu zaman çok şeyler vadeden bir nutuk vermiş olan Kamil Paşa, sözünü yerine getirmediği için şiddetli şekilde tenkid edilmekteydi.

Bu sırada 5 Ekim 1908 de Bulgaristan'ın İstiklalini ilan etmesi, Avusturya-Macaristan'ın Bosna'yı, Yunanistan'ın Girit'i işgal etmesi daha önceden var olan gergin ortamı tam bir keşmekeşe sokmuş oldu. Gazeteler Devlet-i Aliye'yi harbe davet ederken hükümet'te ağır bir dille elleştirilmeye başlandı.⁵⁷

Özetlemeye çalıştığımız bu düzensizliğin devam etmesi ve memnunsuzların sayılarının artması Kamil Paşa ile İttihat ve Terakki'nin arasını açacak bir nitelik kazanmakta gecikmedi. Kamil Paşa açığa vurulmayan Meşrutiyet düşmanlığının İttihat ve Terakki düşmanlığı suretiyle belirmeye başladığını görünce kendisi de cemiyeti şikayet eder hale geldi. İttihatçıların beğenmedikleri valileri azledip yerlerine kendi yandaşlarına atması ve açıktan açığa devlet yönetiminde etkisini arttırması Kamil Paşayı İttihatçılara karşı cephe durumuna getiriyordu. Kamil Paşaya göre genç ve görgüsüz olan İttihatçıların düşüncelerine göre devleti yönetmek mümkün olmayacaktı. Kabinesinin Bağımsızlığını sağlamaya çalıştıkça ittihatçıların hoşnutsuzluğuna mahzar olmaya başlamıştı.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin Selanik Genel merkezi Bulgar bağımsızlığı ve Bosna, Girit'in ilhakı için dahiliye nazırı Tefik Paşayı sorumlu tutarak Kamil paşadan bu nazırın değiştirilmesini istedi. Vakit kaybetmeyen İttihatçı gazeteciler Kamil Paşa'ya karşı açıktan açığa saldırıya geçtiler.⁵⁸ İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden **Tanin** gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit, Kamil Paşa aleyhine gensoru önergesi verdi. Ama sonra İttihatçıların Kamil Paşa'yı devirmekten vazgeçmeleri üzerine Paşa güvenoyu almayı başardı. Kamil Paşa bundan dolayı aşırı güvene kapılarak İttihat ve Terakki'ye danışmadan Harbiye ve Bahriye nazırını değiştirdi. İttihatçıların durumlarını pekiştirmek için Rumeli'den başkente getirmiş oldukları bazı askeri birlikleri yerlerine iade etmeye kalkıştı. Bu faaliyetleri gören İttihat ve Terakki kendi varlığı açısından şüphe ve telaşa kapıldı. Kamil Paşa hakkında yeniden

⁵⁵ Enver Ziya Karal, a.g.e, C.IV, s.516-517

⁵⁶ Enver Ziya Karal, a.g.e, C:V, s.52

⁵⁷ Tahsin Ünal, a.g.e, s.450

⁵⁸ Enver Ziya Karal, a.g.e , s.59

gensoru verdi ve büyük çoğunlukla güvensizlik oyu alan Kamil Paşa kabinesi hükümetten çekilmek zorunda kaldı.⁵⁹ Kamil Paşanın yerine cemiyete yakınlığı ile bilinen Hüseyin Hilmi Paşa getirildi. Bu durum ittihatçılarla muhalifler arasındaki çekişmenin hız kazanmasına sebep olurken;⁶⁰ İttihatçılarında yönetimde ne kadar etkili olduklarının açık bir ispatı olmuştur. Böylece meclisin askeri baskı yüzünden Kamil Paşayı devirdiği izlenimi doğmuştur. Bundan sonra da 31 Mart vakasının patlak verdiğini görüyoruz.

C.3) 31 MART VAKAASI VE SONUÇLARI

31 MART (13 Nisan) **1909** bazı çevrelerin yıl dönümünü ipe çektikleri bir olayla özdeşleşmiştir. Bu olay tarih laboratuvarındaki herhangi bir “örnek olay” olmaktan çıkar, dine yüklenmek için vesile olur. Aktüel çağrışımlarda bulunur. İrtica’ya karşı ikazlara tarihi malzeme olarak kurban edilir. Bu yola tevessül edenleri sorguya çekseniz pek çoğu 31 Mart vakasının iç yüzünü bilmez. Tarih bilgileri o kadar noksandır ki, takvim farkını dahi hesap etmeden, olayı daha mart bitmeden gündeme getirirler. Onlara göre: Derviş Vahdeti diye bir adam vardır ve her şey yolunda giderken İstanbul’u kana bulamıştır.⁶¹ Peki gerçek nedir? (kaliteli bir soru)

Yukarıda Kamil Paşanın görevinden uzaklaştırılması hadisesinden bahsetmiştik. Bu çatışmanın İttihat ve Terakki lehine sonuçlanacağı düşünüldüyse de böyle olmadı. Tersine daha sonraki haftalarda siyasi gerilimler daha da yoğunlaştı. Çeşitli partiler, siyasi hasımlarını hainlikle suçlayan basın kampanyaları başlattılar, gösteriler düzenlediler, bazen suikastlara karıştılar.⁶²

6 Mart’ta Sultan II.Abdülhamid Han’ın kardeşi Reşad Efendi’nin sahibi olduğu, İttihat ve Terakkiye muhalif bir gazete olarak bilinen **Serbesti**’nin editörü Hasan Fehmi, İttihat ve Terakki’nin eski saltanat rejiminin rüşvetçi memurlarına şantaj yaptığını ima eden bir belge yayınladı. 12 Martta, Osmanlı Ahrar Fırkasından Sinop mebusu Rıza Nur, İttihat ve Terakkiyi diktatörlük yöntemlerini kullanmakla suçladığı ateşli bir yazı yazdı.⁶³

İttihat ve Terakki fedailerinin bu şekilde ortaya çıkan muhalifleri silah zoruyla susturmak istemesi olayları büsbütün çığırından çıkarmıştır. Önce söylentisi sonra da Mizan gazetesinde haberi çıktı:

İkdam gazetesinin başyazarı Ali Kemal’in öldürülmesi için Doktor Nazım ve Rahmi Bey İttihat ve Terakki Cemiyetine teklifte bulunmuşlardı. Fakat Dr.Nazım ve Rahmi Bey 27 Mart 1909 tarihli Mizan gazetesinde çıkan bu haberi yalanladı.Bu olaydan yaklaşık on gün sonra Serbesti gazetesi yazarı Hasan Fehmi Galata Köprüsünde vuruldu. Köprünün her iki yakasında da polis kulübesi olduğu halde saldırganlar kaçmayı başarmıştı. Gazeteci Hasan Fehmi binlerce kişinin katıldığı cenaze töreniyle toprağa verildi. Bu olay İstanbul’u patlamaya hazır bir bomba haline getirdi.⁶⁴ Cenaze töreninde özellikle gençler, olay çıkarırlar Bu arada meseleye etnik ayrılıkçılık bulaşır. Serbesti, Rumların Türkler tarafından katliama uğradığı yolunda bazı uydurma haberleri basmış iş anlaşılınca da pişkinleşmiştir.⁶⁵

Hasan Fehmi’nin cenazesinden beş gün sonra 13 Nisan 1909’da (Rumi 31 Mart 1325) ayaklanma çıktı. O gün sabahın çok erken saatlerinde Taksim civarında bulunan Taşkışla’daki IV. avcı taburu Hamdi Çavuş ve diğer çavuş ve onbaşlıların komutasındaki erler subaylarını tutukladıktan sonra başka kışlaları da ayaklandırıdılar. Daha sonra Sultanahmette bulunan

⁵⁹ Sina Akşin, Türkiye’nin Yakın Tarihi, Kırılmaç yay, Ankara 2004, s.48

⁶⁰ Ekmeleddin İhsanoğlu (editör), Osmanlı Devleti Tarihi, C: I, Zaman yay. s.120

⁶¹ Mim Kemal Öke, Bilinmeyen Tarihimiz, İrfan Yay. İstanbul 1998, s.178

⁶² A.L.Macfie, a.g.e, s.52

⁶³ A.L.Macfie.a.g.e, s53

⁶⁴ Soner Yalçın, Efendi, s.130

⁶⁵ Mim Kemal Öke, a.g.e, s.178

Mebusan Meclisi'nin önünde toplandılar. Ayaklanma “Şeriat isteriz” sloganıyla yapılmıştı. Daha somut olarak asker 1) Kendilerine ayaklanmadan dolayı bir sorumluluk gelmemesini, yani affedilmeyi 2) Bazı komutanların değişmesini 3) Hükümetin, Mebusan Meclisi Reisi Ahmet Rızanın istifasını istiyorlardı. Kamil Paşanın tekrar sadrazam olması, Nazım paşanın Harbiye nazırlığına, İsmail Kemal'in de meclis başkanlığına; getirilmesi de istenenler arasındaydı.⁶⁶

Sultan Ahmet'te toplanarak Meclis önüne gelen bu kalabalık “Mektepli Subay İstemiyoruz” diye bağıyor İttihatçılara olan tepkilerini dile getiriyorlardı. Süngüleri ile meclise girerek Şeriat kanunları çıkaracaksınız diye istekler yağdırıyordu. İttihatçı meclis başkanı Ahmet Rıza'ya benzeterek adliye nazırını, Tanin'in İttihatçı başyazarı Hüseyin Cahid'e benzeterek Layikiyya milletvekilini öldürdüler. Hepsi mukaddes halife Hamid'e bağlı idi.⁶⁷

I.Ordu Komutanı Muhtar Paşanın isyanı kanlı bir şekilde bastırma isteğinin geri çevrilmesi Muhtar Paşanın istifa etmesine sebep oldu.⁶⁸ Ayaklanma karşısında Hüseyin Hilmi Paşa isyancıları nasihat ve sözle yatıştırma yolunu tercih etti ise de başarılı olamadı Bu durumu kendileri açısından tehlikeli gören bazı itttihatçılar saklanarak İstanbul'dan Rumeli'ye kaçtılar.Askerin Sultan Ahmet'te toplanması Mebusan Meclisini muhatap kabul etmesi demektir. Oysa o gün meclise önde gelen İttihatçılar kadar, ortalama mebuslarda gelmeğe çekindiler. İsmail Kemal ve diğer muhalif mebuslar sayıları yetersiz olduğundan duruma egemen olamadılar. Ortaya çıkan bu yetki boşluğunu saray, II.Abdülhamid doldurdu. Askere yeni sadrazamın Tevfik Paşa harbiye nazırının da Ethem Paşa olduğu duyurularak affedildikleri müjdesi verildi. Asker Yunan kahramanı Ethem Paşanın nazırlık haberini alıp affedildiğini öğrenince affın sevinciyle akın akın gitti. Kalanlar yıldız sarayında Abdülhamid lehine gösteriler düzenlediler. Abdülhamid'in bu esnada balkona çıkarak görünmesi padişahın isyancılarla beraber olabileceği izlenimini doğurdu.⁶⁹

Akşin'e göre isyanın kim tarafından çıkarıldığı konusunda 3 açıklama vardır. Birincisine göre İttihat ve Terakkinin kendi çıkarttığı ihtimalidir ki bu vesile ile otoritesini kuvvetlendirmek istemiş olması düşünülebilir buna rağmen isyanın bu şekilde kendi aleyhlerine dönmüş olması pek akıl karı olarak kabul edilemez. Zaten bu tez'e dair ciddi kayıtlarda yoktur. İkinci bir görüşe göre ayaklanma Abdülhamid hanın işidir. Bu görüşte tam doğru sayılamaz. II.Abdülhamid belki iktidar boşluğundan yararlanmış olabilir fakat hareket ordusu İstanbul'a gelmeseydi Abdülhamid hem tahtta kalacak hem de güçlenmiş olacaktı. Bu olanağı istibdat'a dönmek için kullanıp kullanmayacağı kestirilemez. Ama bütün bunlar ayaklanmadan onun sorumlu olması demek değildir.Üçüncü görüş ise İttihatçıların muhalisi Prens Sabahattin'in işidir. O zaman muhalefet niçin sahiplenmedi? Sahiplenemezdi muhalefet ayaklanmasının askeri bir intizam içinde olacağını planlamıştı fakat olayların kanlı bir hal alması bir çok kişinin ölümüne sebep olması muhalefetin ayaklanmayı üstlenmesini engellemişti. Prens Sabahattin Abdülhamid'i tahttan indirmek amacındayken daha da kuvvetlendiğini görmüş ve farklı alternatifler üretmeye çalışmışsa da başarı sağlayamamıştır.

İsyanı kimlerin düzenlediği pek açık olmamakla birlikte askeri kimlerin kışkırttığı belliydi.Volkan gazetesinin sahibi ve İttihad-ı Muhammedi cemiyetinin kurucusu olan aslen Kıbrıslı olup Nakşibendi tarikatına mensup iken İngilizler için çalışmış Derviş Vahdeti idi. Kurmuş olduğu cemiyet şubeleriyle Anadolu geneline yayılarak yayınladığı gazetesi ile de kendi fikrini savunan bir çoğunluk meydana getirmeyi başarmıştır. 13 Nisan da İstanbul'da yaşanan olayların Doğu Anadolu'da Erzincan ve Erzurum'da da meydana gelmiş olması bu

⁶⁶ Sina Akşin, a.g.e, s.50

⁶⁷ Falih Rıfkı Atay, a.g.e , s.55

⁶⁸ A.L.Macfie, a.g.e , s.53

⁶⁹ Sina Akşin, a.g.e , s.50

bağlantının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Buralarda da mücadele yine Saltanat yanlıları ile ittihatçı subaylar arasında olmuştur.⁷⁰

Askeri kışkırtan ikinci bir grupta softalar yani medrese öğrencileri olmuştur. Meşrutiyetten önce İstanbullu erkeklerle softalar beraber askerlik yapmazdı. Taşralılar için askerlik yapmanın yolu softa olmaktı. Medreseler bunun için medreseye girmiş insanlarla doluydu. İttihatçılar bu duruma karşı çıkarak sınav getirdi. Sınavda başarısız olanlar askere alınacaktı. Tabii bu softaları İttihat ve terakkiye düşman etmeye yetti. Üçüncü olarak kadro dışına çıkarılarak yerlerine ittihatçı subayların atandığı alaylı subayları verebiliriz.⁷¹

Liberal Prens Sabahattin'den Mizancı Murad'a aşırı dinci Derviş Vahdeti'den alaycı askerlere kadar hepsi İttihatçılara karşı işbirliği yapmışlardı. Hepsini birleştiren güç İngiliz sevgisiydi.⁷²

31 Mart Vakasının ardında dış parmak var mıydı?

İttihatçılar Temmuz hareketinden önce İngiltere, Almanya, Frans ve İtalya ile iyi ilişkiler içinde idi. İttihatçıların İngilizlere yakınlığı ile bilinen Kamil Paşayı sadarete getirmeleri bu dönemde İttihatçılarla İngilizler arasındaki ilişkilerin ne denli iyi olduğunun bir göstergesidir. Yalnız İttihatçıların Çağdaş bir devlet olma ideali çok Sömürge sahibi İngiltere'yi sömürgelerine örnek olabileceği kuşkusuna sürüklüyordu. Zamanla İttihatçıların Kamil Paşa kabinesi üzerinde yaptırımlarını arttırması ve ittihatçı subayların Alman hayranlığının gözle görülebilir hale gelmesi İngilizleri kendi menfaatleri adına endişelendirmiştir. Çareyi ittihatçıları mağlup etmekte gören İngiltere İttihatçılara muhalif her kesime destek sağlamaktan da çekinmemiştir. Derviş Vahdeti, İttihad-ı Muhammedi cemiyeti bunlardan bir örnektir. Yine 31 Mart vakasını bastırmak için Selanik'ten yola çıkan Hareket ordusunun da Selanik İngiltere Konsolosu Lamb tarafından durdurulmaya çalışılması ve Lamb'ın Mahmut Şevket paşayı ikna girişimleri, "31 Martta İngiliz parmağımı var" iddialarını kuvvetlendirmektedir.⁷³ Nitekim bu vakadan sonra İttihatçılar Almanlarla olan ilişkilerini daha da arttırmışlardır.

İsyanın Bastırılması: Ayaklanmanın bastırılması Selanik'ten yola çıkan adını bizzat Mustafa Kemal'in verdiği; Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket ordusu tarafından sağlanmıştır.⁷⁴ İttihatçı subayların Hareket namı ile teşkil ettikleri kuvvet İstanbul üzerine yürüdü ve Payitahttaki mürteci asker ve unsurları tenkil ederek vakaya hakim oldu. Abdülhamid ihtiyatlı hareket etmekle beraber irtica hareketlerinden istifade girişimlerinde bulunduğu gerekçesi ile I.Meşrutiyetinkine benzer bir akıbeta meydan vermemek üzere, Mebusan ve Ayan meclisinin Yeşilköy'de umumi meclis halinde toplanmasına karar verilerek tahtından indirildi (27 Nisan 1909). Payitahttan indirilen Sultan Hamid Selanik'te bir müddet kaldıktan sonra Balkan Harbi çıkınca İstanbul'a getirilerek Beyler beyi sarayında ikamet ettirildi. 10 Şubat 1918 de vefat etti.⁷⁵

31 Mart Vakası İrticai kökenli olmasından dolayı Şeyh Said, Menemen olayı ve Sivas olayları ile aynı karakterdedir. Ayrıca bu nitelikte bir ayaklanmanın ordu tarafından bastırılmış olması Türk Ordusunun yenilikçi ve gelişmeye açık yapıda olduğunu göstermektedir. II.Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra yine Osmanlı hanedanına mensup V.Mehmet Reşad'ın tahta geçirilmiş olması; İttihatçıların hanedan sülalesine karşı olmadıklarını gösterir. Bu ayaklanmanın Hareket ordusu tarafından bastırılması İttihat ve

⁷⁰ A.L.Macfie, a.g.e. s.54

⁷¹ Sina Akşin, a.g.e, s.52

⁷² Soner Yalçın, a.g.e, s.136

⁷³ Soner Yalçın, a.g.e s.136-137

⁷⁴ Falih Rıfkı Atay, a.g.e , s.55

⁷⁵ A.H. Ongunsu, "Abdülhamid II" , İslam Ansiklopedisi, Komisyon, M.E.B.yay., C.1 s.79

Terakkinin prestijinin artmasına ve yurt genelinde otoritesini hissettirmesine de sebep olmuştur.

31 Mart olayından sonra muhalefetin durumu zordu. İttihat ve Terakki, bizden olmayan 31 Martçıdır havasını estiriyor, sıkıyönetim kimseye göz açtırmıyordu. Yine de etkinlik göstermeye çalışan kurumlar vardı. Bunlardan biri de daha önce dile getirdiğimiz Osmanlı Demokrat Fırkası ve bu firkanın kurucuları İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet'ti. Tek niyetleri hükümetin denetlenmesini sağlayacak sağdık ve uygar bir muhalefet oluşturmaktı. Oysa firkanın gazeteleri sıkıyönetim tarafından sürekli kapatılıyordu. bu İttihatçıların etkinliğinin canlandığını ve daha güçlendiği gösteriyordu.

C.4) V.MEHMET REŞAD ve BAB-I ALİ BASKINI

V.Mehmet Reşad ağabeyi Abdülhamid Han'ın indirildiği tahta 27 Nisan 1909 da oturmuştur. Oturduğunda 65 yaşındaydı. Kapalı bir hayat sürmüş dünyayı tanıyamamış, Abdülhamid'in Saltanat hayatı onun için sadece gözaltı olmuş her adımı takip edilmiştir.⁷⁶ Mehmet Reşad'ın böyle bir havada gelişen silik e sessiz tabiatı, İttihat ve Terakkinin diktasını kolaylaştıran başlıca amil olmuştur.⁷⁷

Trablusgarb harbinin patlak vermesi İttihatçıları zor duruma soktu. Mahmut Şevket paşa Trablusgarp'tan 4 tabur askeri ve bir çok silah ve cephaneyi çektiği için suçlu olarak görülüyordu. Bölgeye giden gönüllü subayların halkı tetiklemesi ile kıyılarına hakim olunabildi. Bu gönüllü subaylar arasında Mustafa Kemal Atatürk'te yer almaktaydı. Mustafa Kemal ile bir grup arkadaşı Derne ve Tobruk'ta görev aldı. 22 Aralık 1911 de İtalyanlara karşı Tobruk mücadelesini kazandı.⁷⁸ Tarablusgarp Savaşı çıktığı sırada Hakkı paşa istifa etti. Yerine İngilizci olarak tanınan Said paşa getirildi. Bu ortam içerisinde Rusya'nın panislavist politikası ve milliyetçilik akımının etkisi ve İngiltere'nin reval görüşmeleri ile Rusya'yı balkanlarda serbest bırakması Osmanlı devleti'ni ikinci bir çıkmaza sürükledi ve 1912 de Osmanlı Devleti Balkanlardan patlak veren Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ dörtlüsüyle mücadele içine girmiş oldu. İki cepheyi aynı anda idare edemeyeceğini anlayan Osmanlı Trablusgarp cephesinden 18 Ekim 1912 de Uşi antlaşmasını imzalayarak Kuzey Afrika da ki son toprak parçasını (trablusgarb) ve 12 adayı bırakarak çekildi.

Balkan Cephesine yönelen Osmanlı Ordusu burada da başarı sağlayamadı silah bakımından iyi olmasına rağmen iletişim ve ikmal bakımından sevk ve idare savaş azmi bakımından onlar üstündü. Yenilginin baş sorumlusu Başkumandan vekili ve harbiye nazırı Nazım Paşaydı. genel sorumluluk ise onu o mevkiye getiren Ahmet Muhtar ve Kamil Paşalarını. Şu bakımdan suçludurlar savaş halinde bile İttihat ve Terakkiye duydukları muhalefetten vazgeçmemişler ve cephede ulusal birlik mefhumundan uzaklaşarak, ölüm kalım savaşı verebilecekleri yerde bile siyasi çekişmelerini devam ettirmişlerdir. Balkan yenilgisinde en etkili olan sebep ordu içindeki siyasi bölünmüşlüktür.⁷⁹

29 Ekim 1912 günü Ahmet Muhtar Paşa İstifa ettirilerek Kamil Paşa Sadrazam oldu. Buna rağmen Balkanlar da ki mücadele kesin olarak sonuçlanmış değildi. Tanin Yazarı Hüseyin Cahit Ordunun başına Mahmut Şevket Paşa'nın getirilmesi gerektiğini yazıyordu. bu yazısı gazetenin kapatılmasına sebep oldu. 11 Kasım da İttihatçıların etkinlikleri yasaklandı. Tutuklanan İttihatçıların sayısı 55'e çıktı. Osmanlının Büyük Devletlerin araya girmesi beklentisinin boşa çıkması sonucunda Bab-ı Ali barış için Bulgar krallığına başvurdu. Çatalcaya yüklenmesine rağmen sonuç alamayan Bulgaristan Londra barış konferansının

⁷⁶ Murat Bardakçı, Şahbaba, Gri yay. İstanbul 2002, s.51

⁷⁷ Necdet Hayta, a.g.e, s.199

⁷⁸ Erhan Metin, Tarih ve Kültür, Kayıkçı matbaacılık., Çankırı 2004, s.112

⁷⁹ Sina Akşin, a.g.e, s.66-67

toplanaşına karar verdi. Bu antlaşmayla Osmanlı Edirne ve Kırklareli dahil balkanlardaki hakimiyetini kabul etmiş oldu.

BAB-I ALİ BASKINI: 22 Ocakta Sarayda Londra Konferansının şartlarını görüşmek üzere toplanan şurada Kamil Paşanın İstanbul'un kuşatılmış olduğunu savaş ya da barışa karar vermek durumunda olduklarını bildirdi. Sonuç olarak ta ezici bir çoğunlukla barış kararı aldı. Bu Edirne'nin gözden çıkarılması demektir.⁸⁰

Bu durumdan hükümeti sorumlu tutan İttihat ve Terakki fırkası bir hükümet darbesi yapmaya karar verir. Enver Paşanın önderliğinde Bab-ı Ali'ye yürüyen İttihat ve Terakkinin fedailerin küçük bir grup 23 Ocak 1913'te "Edirne Elden gidiyor" sloganıyla Kamil Paşa kabinesinin toplantıda bulunduğu sırada Bab-ı Ali'yi basarak 5 kişiyi öldürür.⁸¹ Bu sırada Beni aldattınız diyerek çıkışan ve ittihatçı olarak bilinen Nazım paşa öldürülür. Enver Paşa Kamil paşanın yanına vararak istifasını yazdırdı.

Bu istifayı alarak Saraya giden Enver Paşa Mahmut Şevket Paşanın sadrazam olduğunu ve padişaha Kamil Paşanın İstifa mektubunu göstererek bundan sonra yeni sadrazam olarak Mahmut Şevket Paşanın tanınacağını hatırlatması üzerine Padişah Reşad'ın "Peki o halde Hayırlı Olsun"⁸² demesi tarihi bir gerçeği de ortaya koymaktadır.

Mahmut Şevket Paş'nın sadrazam olması ile yeni kabine siyasi hayatına başlamış, Enver Paşa harbiye nazırı, Said halim Paşa Hariciye Nazırı, Hacı Adil Dahiliye, Ahmet İzzet Paşa'da başkumandan olmuştur.⁸³

İttihat ve Terakki cemiyeti 20eylül 1913 te yaptığı kongresinde kesin olarak siyasi partiye dönüşmüş olup, partiye bir genel başkan ve yardımcı görevlendirilmiş ve ilk genel başkan Said Halim Paşa olmuştur. 14 Mayıs 1914'te üçüncü genel seçim yapılarak Osmanlı Mebusan Meclisi toplanmış, İttihat ve Terakki partisi tek başına iktidara gelmiştir. Bunu 4 Şubat 1917 de sadrazam olan Mehmet Talat Paşa kabinesi izlemiştir.⁸⁴

BİBLİYOGRAFYA

AKGÜNDÜZ, Ahmet, Bilinmeyen Osmanlı, Osav yay. , İstanbul 1999

AKŞİN, Sina, Ana Çizgileri ile Türkiye'nin Yakın Tarihi, Kırlangıç yay. Ankara 2004

ALPARGU, Mehmet, ÖZÇELİK, İsmail, YAVUZ, Nuri, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Gündüz yay., Ankara 2003

ANABRİTANNİCA, " Babıali Baskını", Anayay, C. 3 1998

ARMAOĞLU, Fahir, 20.yy Siyasi Tarihi, Alkım yay. İstanbul 2002

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ, (Komisyon), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1 Ankara 2002

ATAY, Falih Rıfkı, Çankaya, Bates yay, İstanbul 1998

BARDAKÇI, Murat, Şahbaba, Gri yayıcılık, İstanbul 2002

⁸⁰ Sina Akşin, a.g.e, s.68

⁸¹ Anabritannica, "Babıali Baskını". Anayay. C.3, s.139

⁸² Murat Bardakçı, a.g.e, s.52

⁸³ Sina Akşin , a.g.e, s.68

⁸⁴ Necdet Hayta, a.g.e, s.199

II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olayları / Yrd. Doç. Dr. Erhan METİN

BAYRAKTAR, Bayram, Çağdaş Türkiye Tarihi, İnkılap yay. İstanbul 2002

GÖK, Dursun, AKANDERE, Osman, vd..., Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi, Seçuk Üniversitesi yay., Konya 1998

GÜNEŞ, İhsan, Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş süreci, C:1 TBMM vakfı yay. Ankara 1998

GÜNGÖR, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken yay. İstanbul 1999

HAYTA, Necdet, ÜNAL, Uğur, Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri, Gazi Kitapevi, Ankara 2004

KABAKLI, Ahmet, Temellerin Duruşması, Türk Edebiyat vakfı yay. İstanbul 2000

KARAL, Enver Ziya, Büyük Osmanlı Tarihi C:IV, C:V, Hikmet yay. İstanbul 2003

İHSANOĞLU, Ekmeleddin (edtr), Osmanlı Devleti Tarihi, C.1, Zaman yay., İstanbul 1999

LEWIS, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, TTK yay. Ankara 1987

MACFİE, A.L, Osmanlının Son yılları, Kitap yayınevi, İstanbul 2003

METİN, Erhan, Tarih ve Kültür, Kayıçı matbaacılık, Çankırı 2004

METİN, Erhan, "İstibdattan Meşrutiyete", Karatekin Gazetesi, 18 Aralık 2004, sayı 10707

NİYAZİ, Mehmet, Türk Devlet Felsefesi, Ötüken yay. İstanbul 2002

ONGUNSU, A.H, "Abdülhamid II", İslam Ansiklopedisi, C.1, M.E.B yay. Eskişehir 1997

ÖKE, Mim Kemal, Bilinmeyen Tarihimiz, İrfan yay., İstanbul 1999

PAŞA, Said Halim, Buhranlarımız ve son eserleri, İz yay. İstanbul 1999

SANDER, Oral, Ankara'nın Yükselişi ve Düşüşü, "Maliye ve Ordunun Tükenişi" İstanbul 2004

SORGUN, Taylan, İmparatorluktan Cumhuriyet'e, Kamer yay. İstanbul 1998

SORGUN, Taylan, Bitmeyen Savaş, Kamer yay. İstanbul 1998

TURAN, Refik, SAFRAN, Mustafa, HAYTA Necdet vd..., Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Siyasal kitapevi, Ankara 2000

ÜNAL, Tahsin, Türk Siyasi Tarihi, Kamer yay. İstanbul 1998

YALÇIN, Soner, Efendi, Doğan Kitap yay. İstanbul 2004

YAMANER, Şerafettin, Atatürk öncesi ve sonrası Kültürel değişim, Toplumsal dönüşüm yay. İstanbul 1998

YILDIZ, Hakkı Dursun, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C: 12

